

**Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7
м. Світловодська**

**Екологічне виховання учнів на
уроках географії в умовах сучасного
інформаційного простору**

**Губеладзе Наталія Миколаївна
учитель географії**

2013

Зміст

	Стор.
Вступ	2
Теоретичне підґрунтя досвіду	3
Провідні педагогічні ідеї щодо екологічного виховання учнів	5
Актуальність і практична значимість порушеного питання	5
Зміст досвіду	6
Результативність досвіду роботи з означеної проблеми	9
Висновки і рекомендації	10
Бібліографія	12

Вступ

Ми живемо в епоху гострого конфлікту між людським суспільством і природою. Вичерпання природних ресурсів і різке погіршення якості навколишнього природного середовища загрожує розвитку цивілізації на Землі. Запобігання екологічній кризі, формування екологічного мислення, свідомості і культури – основне завдання сьогодення. Разом з іншими природничими, суспільними, технічними науками намагається вирішити цю складну проблему і географія.

Основна мета екологізації географічної науки – навчити школяра поводитися у природному середовищі. Для цього треба з'ясувати основні напрямки стратегії поведінки людини у довкіллі, які б дозволили їй гармонійно співіснувати з природою. А саме курс географії повинен:

- закладати основи наукових знань про складні зв'язки і взаємодію між природою, суспільством і господарством, про принципи раціонального користування і охорони природи:

- формувати почуття відповідальності за свої вчинки перед сучасниками та майбутніми поколіннями людей. Від того, що ми робимо і чого не робимо сьогодні, залежить, чи буде в наступного покоління майбутнє. Основою нашої поведінки повинно стати правило жити відповідно до законів природи;

- інформувати школярів про екологічну ситуацію в регіоні, державі, світі;

- ознайомлювати з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем.

Уроки географії в комплексі з іншими науками повинні виховувати в учнів екологічну свідомість та культуру, головними аспектами яких є наукова основа, екологічний світогляд, екологічна відповідальність та ініціатива. Адже екологічна свідомість передбачає не лише бережливе ставлення до природи, але й розуміння вразливості природних екосистем.

Теоретичне підґрунтя досвіду

Проблема взаємовідносин людини і природи була предметом вивчення багатьох учених різних областей наукового знання. Зокрема, Ян Амос Коменський стверджував, що природа розвивається по певних законах, а людина - це частина природи, отже, в своєму розвитку людина підкоряється тим же загальним закономірностям природи [2]. Підкреслювали невіддільність людини і природи і педагогічну цінність гуманного ставлення дитини до природи такі великі педагоги як Ж.-Ж. Руссо, Г. Песталоцці, Ф.Дістервер [6]. К. Д. Ушинський стверджував, що екологічне виховання виконує важливу роль в розвитку логічного мислення, пам'яті, уяви. Вивчення ж існуючих у навколишньому світі зв'язків служить однією з основних ланок формування екологічної культури школярів, необхідною умовою становлення відповідального відношення до природи [8]. Оволодіння екологічними знаннями - важливий етап у процесі навчання і виховання дітей.

В. О.Сухомлинський наголошував, що процес пізнання навколишньої дійсності є незалежним емоційним стимулом думки [6]. Як стверджує

Т. В. Кучер, екологічна культура учня - це система наукових знань, спрямованих на пізнання процесів і результатів взаємодії людини, суспільства і природи; відповідальність за природу як національну і загальнолюдську цінність, основу життя; готовність до природоохоронної діяльності [4].

В свою чергу екологічне виховання – це вплив на свідомість особистості в процесі її початкового становлення з метою формування соціально-психологічних установок і активної громадянської позиції бережного ставлення до сукупності природних і соціальних ресурсів [7].

У Концепції екологічної освіти в Україні зазначається, що основною метою такої освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, і з іншого боку, виконує інтегративну роль у всій системі освіти. Ця мета

досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної діяльності [3].

Екологічна освіта передбачає психологічне залучення людини у світ природи; суб'єктний характер сприйняття природних об'єктів; прагнення до гармонійної взаємодії зі світом природи. Задачами екологічного виховання є формування певних екологічних уявлень, ставлення до природи та закріплення умінь і навичок взаємодії з природою. Така система уявлень дозволяє особистості дізнатись, які наслідки має господарська діяльність людини для навколишнього середовища та здоров'я населення. Наявність екологічних знань не гарантує екологічно доцільного поведіння особистості, для цього необхідно мати відповідне відношення до природи. Воно визначає характер цілей взаємодії з природою, його мотивів, готовність вибирати ті чи інші моделі поведінки. Освоєння відповідних технологій і вибір правильних стратегій і дозволяють поводитись з погляду екологічної доцільності.

Метою вчителя є навчити учнів усвідомити свою роль у природному середовищі і нашому суспільстві.

Об'єктом дослідження є процес екологічного виховання на уроці географії та в позакласній роботі.

Предмет дослідження - методи та прийоми здійснення екологічного виховання у сучасній школі.

Завдання дослідження: шляхи реалізації екологічного виховання під час використання традиційних та інтерактивних методів навчання.

Отже, завдяки екологічній освіті можна виховати людину з принципово новою екологічною культурою та психологією взаємодії з природою, що сприятиме виходу з глобальної екологічної кризи. Проте такий процес можливий лише за умови безперервної екологічної освіти та виховання. За допомогою саме такого виховання учні можуть усвідомити необхідність охорони природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, особисту відповідальність за навколишній світ.

Провідні педагогічні ідеї щодо екологічного виховання учнів

Школа – це навчально-виховний процес. Іноді, навчаючи, ми забуваємо про найголовніше – дитячу душу. « Знання без виховання – це меч у руках божевільного. Якщо про це забути, то ми створимо покоління, для якого поняття моральних орієнтирів буде цілком абстрактним», - сказав великий вчений Д.І. Менделес. Ці слова, сказані у позаминулому столітті, залишаються актуальними і в наш час.

У центрі шкільної освіти стоїть дитина. Мета вчителя не тільки навчити, але й розвинути в дитині творчу особистість і виховати активного свідомого громадянина.

Завдання вчителя географії – навчити учня бачити природу, сприймати її гармонію, відчувати її, адекватно оцінювати прекрасне й творити його навколо себе і в собі. Важливим при цьому виступає положення про те, що вивчення географії – це спільна діяльність розуму й серця.

Реалізація проблеми відбувається на різних структурних рівнях уроку, але обов'язковою умовою її здійснення є індивідуальний підхід у навчанні, добре організований зворотній зв'язок «учитель – учень», творчість і високий професіоналізм вчителя, доброзичлива психологічна атмосфера під час навчально-виховного процесу.

Актуальність і практична значимість порушеного питання

Географія вже давно перестала бути суто природничою наукою. На сучасному етапі вона показує взаємозалежність навколишнього середовища і людини. Саме тому, учні повинні вміти поводитися на природі, використовуючи її, але не змінюючи. Школярі повинні зі всією відповідальністю розуміти, що їхнє здоров'я, здоров'я їхніх дітей – це пряма залежність від стану екології. Школа повинна формувати грамотних господарів, природолюбів, відповідальних громадян України. Навчати пізнанню – значить навчати діяльності, створювати умови учню для

проявлення його самостійності. Головним завданням освіти є «вирощування» людини, яка спроможна займати самостійну позицію стосовно зовнішніх умов. Випускник після закінчення школи, позбавившись опіки, вимогливих умов, вихований на педагогічних засадах наслідування, але не володіючи здібностями самостійності у виборі, прийнятті рішень, прийомами роботи з новим, невідомим, саме тим, що вимагає соціум, відчуває в ньому дискомфорт. Мета вчителя – допомогти йому адаптуватися до навколишнього середовища, не стати царем природи, а стати її надійним товаришем, який вміє йти на компроміс, обдумувати рішення перед його прийняттям, вести здоровий активний спосіб життя.

Зміст досвіду

Завдання, яке я ставлю перед собою – виховати творчу, гармонійно розвинену, активну особистість, яка буде здатна навчатися протягом життя, вміти застосовувати знання в певних ситуаціях. Як показує педагогічна практика, успіху, зазвичай, досягають педагоги, які працюють творчо, уроки у яких нестандартні, цікаві. Такий вчитель – не лише носій знань для учнів, а насамперед яскрава особистість, з якою можна поговорити на будь-яку тему, порадитись з будь-якої життєвої проблеми. Такого вчителя завжди чекають у класі, ловлять кожне сказане ним слово, намагаються копіювати його манеру спілкування, його поведінку, закохуються в нього. Саме таким вчителем я намагаюся бути. Протягом всього учительського життя працюю над виробленням стилю роботи, результативністю, а головним моїм завданням є не «загубити дитини, виховати в ній найкращі почуття». Викладаючи свій предмет, велику увагу приділяю формуванню в учнів наукових поглядів на природу і взаємодію природи і суспільства, знайомлю вихованців з основними принципами раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища, розвиваю творчі здібності школярів, створюючи для цього на уроках географії атмосферу зацікавленості. Намагаюся щоб учні включалися в пошук істини і досягали її розкриття власними зусиллями, працею, тобто вчилися мислити.

Працюючи з учнями, створюю атмосферу затишку, комфорту і довіри. Я переконана, що одноманітність у роботі стомлює не лише учня, але й учителя. Використовуючи традиційні та інтерактивні методи навчання, я в котрий раз пригадую слова В.О.Сухомлинського: «Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музик, малюнка, фантазії, творчості».

Вважає, що сучасний урок – це твір мистецтва, де педагог уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учнів. Конструюючи урок, здійснюю творчий підхід – створює щось нове, експериментую. Кінцевий результат - вартий того! Я роблю все для того, щоб моїм вихованцям було цікаво. Даючи учням знання, переконую їх у значимості питання, запевняю їх повірити у власні сили, виховую їх чесними, порядними, впевненими. В своїй роботі використовую як традиційні форми роботи, але своєчасно поєднані з прийомами і методами навчання, модифіковані і інтерпретовані так і інтерактивні сучасні технології. З метою екологічного виховання учнів найбільш ефективними вважаю проблемні, дослідницькі, пошукові методи навчання. Вивчення географії неможливе без набуття практичних умінь і навичок. Надати учням можливість активно навчатися, здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність, творчо осмислювати процеси і явища, що відбуваються в оболонках Землі, довести існування в природі закономірних зв'язків між її складовими та робити певні самостійні висновки про взаємозв'язки суспільства і природи – ось головне моє завдання. Так, вивчаючи тему «Літосфера», звертаю увагу на надмірне використання корисних копалин, створюю проблемну ситуацію: «Як можна подолати проблему вичерпаності ресурсів?», грамотно спрямовую вихованців до розв'язання даного питання. Під час вивчення теми «Атмосфера», учні переглядають фільм «Глобальне потепління» і вчать створювати та захищати презентації на тему: «Забруднення атмосфери», «Вплив забруднення повітря на здоров'я людей» та інші. Під час вивчення теми «Гідросфера» школярі здійснюють подорож океанічними течіями та річками, описуючи місцевість навколо та аналізуючи втручання людини в екологічний простір. Під час подорожі застосовую прийоми «Дивуй!», «Приваблива

мета», «Мандрівка», «Відстрочена відгадка» та інші. За бажанням учні пишуть твір на тему: «Подорож крапельки», в якому пояснюють кругообіг води в природі та звертають увагу на ступінь забруднення річок, озер, морів, океанів. Таке навчання є активним, цікавим, творчим, надає можливість для особистісного зростання школяра. Адже «особистість розвивається на полюсі творення, а не на полюсі споживання». Важливий момент – створення ситуації проблемного навчання, щоб учень «зробив власне відкриття».

Під час вивчення теми «Біосфера» для зацікавлення учнів використовує прийом «Дивуй», «Лови помилку!», «Вірю – не вірю», наводжу дивні факти або цікаву історію про географічний об'єкт, що вивчається, спонукаючи до пізнавальної активності. При цьому поєдную комплекс методів і прийомів, які активізують творчу пізнавальну діяльність учнів шляхом взаємовпливу вчитель-учень-учні-вчитель та спонукаю учнів до самореалізації.

Шляхом використання інноваційні технології, намагаюся досягти послідовного, цілеспрямованого засвоєння нового матеріалу, створюючи на уроці атмосферу затишку і комфорту, взаємоповаги та розуміння. Уроки-подорожі, прес-конференції, уроки-дослідження, використання Інтернет-ресурсів, урок-змагання, урок-диспут – це саме ті уроки, які допомагають мені реалізувати проблему над якою я працюю. Вивчаючи курс «Географія материків і океанів» використовую такі прийоми як « географічний диктант», «спільний проект», «дискусії», «діалог», «робота в групах», «мікрофон», « дерево рішень», «мозковий штурм». Вважаю, що вчитель повинен постійно підвищувати свій фаховий рівень. Бути обізнаним, ерудованим, емоційним, грамотним – це той шлях, яким учитель зацікавлює учнів, а тим самим стимулює пізнавальний інтерес до географії як науки.

З метою кращого пізнання рідного краю, своєї Батьківщини, я організовую екскурсії, туристичні походи, подорожі. При вивченні теми «Штучні водойми України» 8 клас, здійснюю екскурсію до Кременчуцького водосховища, наслідком якої є захист презентацій учнів та пошукові роботи, в яких простежується доцільність створення водойми та екологічні проблеми,

що пов'язані з цвітінням води, розмиванням берегів, зміною органічного світу. Кожен урок вчителя – це творчий акт, в якому педагог і учні з однаковим задоволенням пориваються на пошуки істини. Інтерактивні технології заохочують учнів допомагати один одному – вчитися навчаючи.

При вивченні курсу «Економічна і соціальна географія України», використовую ігрові моменти, надаючи можливість учням побувати в ролі підприємців, державних діячів, екологів. При цьому діти повинні захищати не тільки власні інтереси і бажання, але опиратися на певні економічні вимоги суспільства. Я надаю перевагу проведенню комбінованим та інтегрованим урокам, на яких здійснюються міжпредметні зв'язки, активізується діяльність учнів та досконало реалізується триєдина мета. Розробила серію інтегрованих уроків (географії, світової літератури, історії та української мови) «Японія», «Міграційні рухи в світі» в 10-му класі. В своїй роботі використовую групові форми роботи, впроваджую презентації творчих учнівських проєктів по вивченню певних країн світу. Творчість проявляється і у виконанні різнотипних домашніх завдань учнів. Школярі виступають в ролі географів, екологів, літературознавців, істориків. Використання інтерактивної вправи «Пошук нової інформації» спонукає учнів до використання Інтернету, а також прищеплює навички дослідницької діяльності.

Результативність досвіду роботи з означеної проблеми

Реалізуючи проблему «Екологічне виховання учнів на уроках географії в умовах сучасного інформаційного простору» маю певні результати. Щороку мої учні посідають призові місця у II турі та є учасниками III туру Всеукраїнської олімпіади з географії. В період з 2009 по 2013 роки на міських олімпіадах мої вихованці вибороли: I місце – 7 чоловік, II місце – 10 чоловік, III місце – 10 чоловік; на обласних олімпіадах II місце - 4 учня, III місце - 4 учня. Я координатор Всеукраїнського природничого конкурсу «Колосок». Учні нашої школи беруть активну участь у цьому конкурсі.

Всього прийняли участь 435 учнів з них золотих колосків отримали 131 чоловік, срібних колосків 162 учня. У 2010 році СЗШ№7 увійшла до ста найактивніших шкіл України.

На своїх уроках здійснюю міжпредметні зв'язки, використовую комп'ютерні презентації.

Щороку мої учні захищають пошукові роботи: «Демографічні проблеми м. Світловодська», «Екологічні проблеми Кременчуцького водосховища», «Рівень здоров'я учнів СЗШ№7» та інші. Практикую відкриті уроки, семінари, виступи-практикуми на засіданнях шкільних і районних методичних об'єднань, творчих груп, педагогічних радах, являюсь керівником творчої динамічної групи вчителів вищої категорії «Майстер-клас», керівником шкільного методичного об'єднання вчителів історії, географії, хімії, біології та екології.

У 2013 роках нагороджена Грамотою «Впровадження комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес».

Публікації: розробка уроку « Японія» надрукована на сайті КОШПО ім.. В.О.Сухомлинського.

Висновки та рекомендації

Знайомлячи учнів з шкільним географічним матеріалом вчитель в основному зосереджує увагу на вивченні екологічно осмисленого ставлення до природи в процесі праці. Однак людина вступає у взаємодію з природою і під час відпочинку. Безумовно, що вчитель географії як на уроках, так і в позаурочний час має знайомити учнів з екологічними правилами культури поведінки в природі (походи, екскурсії, конкурси, вікторини, аукціони, моніторинги, усні журнали, заочні подорожі, тематичні вечори тощо). Розгляд проблеми екологізації на уроках географії дозволяє зробити висновок, що необхідно оновити зміст географічної освіти, а саме:

- підвищити роль географії у вихованні в учнів належного рівня екологічної культури;
- формування стратегії поведінки людини у довкіллі;

- виховувати нетерпимість до будь-яких проявів безгосподарності й безвідповідального ставлення до природного середовища;
- розвивати в учнів розуміння необхідності науково обґрунтованого підходу до природокористування.

Зміст екологічного виховання засвоюється учнями в їхній діяльності. Кожна з форм організації навчального процесу стимулює різні види пізнавальної діяльності учнів: самостійна робота з різними джерелами інформації дозволяє нагромадити фактичний матеріал, розкрити сутність проблеми, гра формує досвід прийняття доцільних рішень, творчі здібності.

Втручання людини у природу несе за собою певні наслідки, в основному, вони негативні. Саме тому екологічне виховання і формування здорового способу життя – це запорука існування майбутніх поколінь.

Бібліографія

1. Білявський Г. О. Основи екології: Підручник - К.: Либідь, 2005. - 408 с.
2. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. - Т. 2 - М.: Учпедгиздат, 1955. - 652 с.
3. Концепція екологічної освіти в Україні (Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 № 13/6-19) // <http://www.mavkovychi.org.ua/?p=26>
4. Кучер Т. В. Экологическое образование учащихся в обучении географии. М.: Просвещение, 1990. -127 с.
5. Писарчук Є. А., Кухта А. М. Екологічне виховання учнів. -К.: Радянська школа, 1990. -86 с
6. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. -К.: Академвидав, 2003. - 528 с.
7. Реймерс Н. Ф. Природопользование: Словарь-справочник. - М.: Мысль, 1990. - 637 с.
8. Ушинский К. Д. Человек как объект воспитания. - В 2-х томах. -М.: Просвещение, 1982.